

BİR MÜZMİN SEYRÜSEFER: TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ HİKÂYESİ ÜZERİNE

Selim Vatandaş

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Vatandaş, Selim. "Bir Müzmin Seyrüsefer: Türkiye'nin Avrupa Birliği Hikâyesi Üzerine", İNSAMER, 01.04.2019.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna ortaklık başvurusu ile ilk adımı atılan Türkiye-Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci, henüz nihayete er(e)meyen uzun ve sancılı bir yola dönüşmüş durumda. 31 Temmuz 1959'da başlayıp 60 yılı bulan inişli çıkışlı asimetrik ilişkiler ağı, birçok kırılmaya maruz kaldı. 1965 yılında Gümrük Birliği sürecinin başlaması; 1987 yılında üyeliğin gerçekleşmesi talebiyle Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına ayrı ayrı müracaat etmesi ve 1995 yılında yaklaşık 30 yıldır süren Gümrük Birliği geçiş dönemini tamamlamış olması, Türkiye-AB ilişkileri sürecinin "tarih"ini oluşturdu.

Giderek yaşlanan beraberliğin ikinci baharı ise, 1999 yılında Helsinki'de gerçekleştirilen zirve sonucunda Türkiye'ye adaylık statüsü tanın-

masıyla başladı. Oysa ki 1997 yılında gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'nin adı genişleme hamlesinde dahi zikredilmemişti. Bu dönemle birlikte Türkiye-AB ilişkileri, tarihinin en dinamik sürecine girmiş oldu. Katılım müzakerelerinin başlatılması hedefiyle Türkiye, 1990'ların ataletinden kurtularak AB merkezli yeni bir ivme kazandı. Özellikle 1999-2005 arası dönemde gerçekleştirilen yasal reformlarla temel hak ve özgürlüklerin kapsamı genişletildi; Türkiye'de AB uyum yasaları çerçevesinde Birlik ile katılım müzakerelerine başlamak için ön koşul niteliğindeki Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi için yoğun bir reform sürecine girildi ve demokrasi, hukuk üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve insan hakları

INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

gibi birçok önemli başlıkta ilerlemeler kaydedildi. Bu dönemde uyum yasalarından hareketle 1982 Anayasası'nın üçte biri değiştirildi. AB süreci, Türkiye'de gerçekleştirilmesi hedeflenen reformlar için aynı zamanda yasal dönüşümü meşrulaştırıcı bir kuvvet vazifesi gördü ve hayata geçirilen uyum yasa paketlerinde "AB çıpası" karar alıcılar için meşru bir dayanak oldu.

Nitekim 2000'li yılların ilk yarısında Türkiye'deki söz konusu siyasal dönüşüm; karar alıcılar, kanaat önderleri, medya temsilcileri gibi ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren birçok aktör tarafından takdirle karşılandı. Bu dönem, kelimenin tam anlamıyla Batı ile ilişkilerde Türkiye için rüzgârın arkadan estiği bir dönemdi.

Üyelik Motivasyonunun Düşüşü ve AB'nin İnandırıcılığının Kaybı

Türkiye-AB ilişkilerindeki dinamizmin düşüşü, paradoksal bir şekilde 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla kendini gösterdi. Birlik içinde Türkiye'nin üyeliğinin gerçekleşmesi ihtimalinden endişe duyan bazı ülkeler, üyelik sürecinde birtakım engeller ortaya koymaya başladı. Bu bağlamda Türkiye-AB ilişkilerini son 10 yıldır kilitleyen en önemli husus, 2006 yılında AB'nin ana akım ülkelerinden biri olan Fransa'nın fasıllara koyduğu engeller oldu. Fransa, Türkiye'nin üyelik müzakereleri ile ilgili 35 fasıldan Gümrük Birliği'ni ilgilendiren sekizinin açılışını engelledi; 2009 yılında "Kıbrıs Cumhuriyeti" de fasılların altısını engelleme kararı verdiğini tek taraflı deklarasyonla açıkladı.

2006 yılından günümüze gelen süreçte ise; Türkiye için açılıp kapatılması gereken 35 fasıldan sadece 15'i müzakereye açıldı ve bunlardan yalnızca biri geçici olarak kapatıldı. Fransa ve Güney Kıbrıs'ın blokajlarının yanı sıra AB Konseyi'nin sekiz faslı askıya alması ve mevcut koşullar altında hiçbir faslın geçici olarak kapatılmamasına karar vermesi, katılım sürecinin kilitlenmesine neden oldu. Bu noktada, Türkiye için üyelik motivasyonunda en önemli unsurlardan biri olan AB'nin inandırıcılık gücü kaybedildi. Türkiye'nin üyeliğine karşı keskin bir tutum takınan bazı AB üyeleri, ahde vefa ilkesine ve üyelik sürecinin motivasyonuna zarar verdi.

Gelenen noktada, AB üyeliğinin kısa vadede gerçekleşeceğini ümit eden Türkiye'deki karar alıcıların -tabiri caizse- sabrı taşıtı ve Türkiye'nin dönüşümünü artık kendi dinamikleri ile sürdüreceğinin sinyalleri verilmeye başlandı. Buradan hareketle dönemin T.C. Başbakanı R. T. Erdoğan tarafından dile getirilen şu ifadeler kayda değerdir:

"Kopenhag Kriteri bellidir. Bununla ilgili atılması gereken bütün adımlar atılmıştır. Kopenhag Kriterleri noktasında eğer herhangi bir sıkıntı doğacak olursa adını Ankara Siyasi Kriterleri koyar yolumuza devam ederiz. Maastricht Kriterleri ekonomik kriterlerdir. Bunlarla ilgili bir sıkıntı olacak olursa bunun adını da İstanbul Kriterleri koyar yolumuza devam ederiz." (R.T. Erdoğan, Kasım 2006)

Nitekim Ankara'nın bizzat hazırladığı ve 2012, 2013 yıllarında yayımlanan ilerleme raporları da Türkiye Başbakanının 2006 yılındaki sözlerinin resmî boyuttaki yansıması niteliğindedir.

Kıbrıs ve Ermeni meseleleri, Türkiye-AB ilişkilerini kilitleyen ana damarlar olmakla birlikte; AB'nin kendi içinde yaşadığı AB Anayasası krizi ve ekonomik bunalımı da ilişkilerin zedelenmesinde etkili olan unsurlar. Ayrıca Fransa ve Almanya'nın imtiyazlı ortaklık önerileri,

AB'deki genişleme yorgunluğu, Türkiye-şüphesizliğin yükselişi gibi etkenler de AB kadında ilişkileri ağırlaştırılan temel faktörler olarak sıralanabilir.

Türkiye'nin ekonomik ve siyasi ivmesi ise, özellikle 2002 yılından 2011 yılına kadar önemli bir atılım gösterdi. Örneğin ilk AB İlerleme Raporu verilerine göre, 1998 yılında Türkiye'de kişi başı millî gelir 3.247 dolar iken 2011 yılında bu rakam yaklaşık üç kat artarak 10.444 dolara yükseldi. Ekonomide ve teknolojiye uluslararası ölçekte bir büyüme hâkimdi ve Türkiye de bu büyüme paydasın-

Sonuç

Türkiye-AB ilişkilerinde -her ne kadar Türkiye'deki ve AB üye ülkelerindeki konjonktürel gelişmelerden olumsuz etkilense de- siyasi ve ekonomik olarak karşılıklı bağımlılığın son derece yüksek olduğu söylenebilir. Toplam ihracatının yaklaşık %50'sini AB ülkelere gerçekleştiren Türkiye için AB, en önemli ticari ortak konumunda yer alıyor. Türkiye'nin ticaretini yaptığı beş üründen ikisi AB ülkelerinden geliyor ya da AB ülkelere gönderiliyor. Keza, Türkiye'deki AR-GE yatırımlarının büyük bir bölümünü oluşturan doğrudan yabancı yatırımların %70'ten fazlası da AB üyelerinden sağlanıyor. Özetle Türkiye-AB ilişkilerinin sıhhati, karşılıklı ekonomik akışın da selametini belirliyor.

Bu noktada, gelecekte Türkiye'nin AB motivasyonunun; vize serbestisi sağlanması ve imtiyazlı ortaklığın kabulü gibi pragmatist bir zemine taşınması ihtimali olduğunu da belirtmek gerekiyor. Bununla birlikte Türkiye'de Batı ülkeleri ile ilişkilerin sıcak tutulması gerektiğini vurgulayan taraflar, bu bağlamda hukuki bir statüye de sahip olan "tam üyelik" söyleminden vazgeçilmemesi gerektiği konusundaki ısrarlı tutumlarını sürdürüyor. Türkiye, AB ile ilişkilerinde "eşit göz hizasına sahip" bir diplomasi yürütülmesi gerektiğini vurgularken; AB ve aday ülkeler arasındaki ilişki

da "yükselen ülkeler"den (*rising states*) biri olarak yerini almıştı.

Fakat 2011 yılı ile birlikte hem ulusal hem de uluslararası alanda önemli kırılmalar yaşandı. Türkiye, iç politikada çeşitli güvenlik sınavları verdi. Uluslararası alanda ise "Arap isyanları" hem Türkiye'nin hem de Batı'nın kritik sınavlarından biri oldu. Nitekim Türk dış politikasının o dönem öne çıkan konseptlerinden bir olan "komşularla sıfır sorun stratejisi" Arap isyanları sınavında doğal olarak sürdürülemedi. AB ve Türkiye ilişkilerinde de "ilerleme"den ziyade "olumsuz söylemler" gündeme damgasını vuran gelişmeler oldu.

-yapısı gereği- asimetrik bir hiyerarşiye sahip. Bu bağlamda Türkiye'deki karar alıcıların Birlik ve üye devletler arasında dahi söz konusu olan hiyerarşinin kabulünü göz ardı etmemesi gerekiyor. Nitekim ilerleme raporlarının AB Komisyonu tarafından bir "karne" söylemiyle hazırlanmış olması da bu hiyerarşinin en önemli kanıtlarından biri. Fakat AB içindeki Türkiye karşıtı aktörler, "iyi niyet" ilkesi çerçevesinde sürdürülmesi gereken söz konusu hiyerarşiyi, popülist bir söylemle kötüye kullanmaya devam ediyor.

Kısacası, Türkiye-AB ilişkilerinin özellikle 2010'lu yıllarda pragmatizm, popülizm ve idealizm arasında savrulduğunu söylemek mümkün. Bu noktada Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde, edilgen ve tepkici (reaktif) bir tutumdan ziyade; AB'nin kronik sorunlarına bile çözüm politikaları önerebilecek güçlü bir aktör olduğunun altını yeniden çizmesi gerekiyor.

Türkiye-AB ilişkilerinin 2010'lu yıllarda pragmatizm, popülizm ve idealizm arasında savrulduğunu söylemek mümkün.